

SLOVENIJA

Uredništvo: Ljubljana, Tyrševa cesta št. 17

Naročnina četrtno 15 Din

za pol leta 30 Din

za vse leto 60 Din

Posamezne številke 1.50 Din

V z a m e j s t v o celoletna naročnina 90 Din

Ljubljana, 11. junija 1937.

Upravništvo: Ljubljana, Tyrševa cesta 17

Poštočerkovni račun:

Ljubljana št. 16.176

Rokopisov ne vračamo

Oglasi po tarifu

Tiska Zadruga tiskarna (M. Blejce) v Ljubljani

Dr. I. Š.

Dež zaradi načrta deveterice

Devet vidnih zagrebških izobražencev, med katerimi so imena kakor Meštrovič, Bazala, Krbek, je v zadnjih dneh predmet živga zanimanja javnosti. Zvedeli smo namreč, da se je teh devet pečalo z delom, ki se ga je prijelo ime »ustavni načrt deveterice«.

Preden so pa bistvene misli tega načrta dosegle javnost, se je na deveterico udeležencev vsulo več navzkrižnih ploh. In kakor je pri nas že vsedlana navada, se javnost ni morala najprej seznaniti s predmetom, po katerem so plohe lile, temveč s temi plohami. Ta vrstni red nas sili, da se v trenutku, ko hočemo prispevati k odgovoru, kakšno bodi slovensko zrelisče k načrtu, najprej ozremo na vse očitke in ocene, ki smo jih zaznali na različnih straneh glede načrta.

»Samouprava« in druga radikalna glasila odrekajo udeležencem pravico razmotrivanja o potrebnih ustavnih spremembah. Sklicujejo se pri tem na to, da pristaja taka naloga samo tistim, ki jim je pripušeno krmilo države. Kajti ti činitelji spoznavajo bolje in natančneje, kaj so potrebe državne skupnosti, in zamorejo lepše in točneje presoditi, kdaj se ta ali druga potreba sme poroditi, na katerem kraju in v kakšni obliki. Zrelisče glasil jugoslov. radikalne enote torej nikakor ni nezanimivo. Saj počiva na prepričanju, da obstajata dve vrsti državljanov. Ena je tista, ki sme misliti tudi za druge, druga pa tista, ki ima razveseljeno pravico, sprejemati uspevke teh misli v sebi in se po njih ravnati. Tako prepričanje pa nima opore niti v tistem državnopravnem redu, ki si ga je jugoslovenska radikalna enota usvojila v svojem programu. Kajti tudi ta strankarska kombinacija se je s programom razglasila za čuvarja državne in narodne enotnosti, ki naj nastane s počasnim stapljanjem plemen v en narod, in sicer v smislu oktroirane ustave, ki pravi na eni strani, da so vsi državljani enakopravni, na drugi strani pa, da ima vsak državljan pravico peticije. In ustavni načrt deveterice ni prav nič drugega kot peticija. Če ima ta peticija tako razbeljeno vsebino, ni krivda pri udeležencih.

Tudi krog dr. Mačka, izražen v sestavih »Hrvatskega dnevnika«, je odklonil načrt deveterice. Tudi ta krog dvomi v njeno pravico, da se peča z vprašanji, ki naj jih preučujejo »politiki«. Zrelisče tega kroga se razlikuje od prej opisanega v tem, da pripisuje udeležencem sicer vso avtoriteto v disciplinah, v katerih so strokovnjaki ali umetniki, toda premalo avtoriteto na političnem terišču.

Obe dosedaj dotaknjeni mnenji se ustavljata že pri oceni vira načrta. Iz tega sledi, da se z načrtom samim pretežno niti ne bavi. Zaradi odklonitve vira jima je seveda načrt sam že zato neprimeren.

Naši »nacionalni« jugoslovenci so k načrtu zavzeli natančno tisto zrelisče, katero bi v enakih razmerah v stari Avstriji zavzeli slavni nemškutarji med nami.

Da zamorejo preiti v oceno samega načrta, so ugriznili v kisló zabolko in priznavajo pravico deveterice do takega dela. Toda ker je vsak izdelek državnih darov »nacionalcev« višek zrelosti, kadar plane na dan, in gotovo ni vse »tako od muh« potem, ko se izkaže njegova popolna neuporabnost, jim je zagrebški načrt nov dokaz, da drži vendarle samo njihova smernica. Načrt se — pravijo — nekaterih stvari sploh ne dotika, druge enakovrstne pa obravnava do podrobnosti. Najsi ni sprejemljiv, so v njem vendarle misli in zarodki, o katerih — pravijo — bi bilo dobro razpravljati.

»Delavska politika«, ki jo štejemo za politično glasilo socialnih demokratov, daje izraza razočaranju, da so dr. Maček, JRZ in »belgrajska gospoda« načrt odklonili. Torej pripisuje socialna

demokracija načrtu sprejemljivost in ga odobrava.

Kolikor nam je tisk mogel posredovati, je načrt deveterice delo večletnega sestavljanja, popravljanja, posvetovanja, in je zašel v javnost v obliki, ki se znatno razlikuje od prvotne. Povprašani so bili tudi belgrajski učenjaki kakor Slobodan Jovanović ali Mihajlo Ilić, ki so imeli pomisleke proti »konfederativnim sestavinam« prvotnega načrta in katerim na ljubo so v objavljenem načrtu prav te sestavine odpadle. Na odkritje, da so belgrajski možje vsaj vedeli za namere deveterice, so prispevali ti možje nekatera pojasnila, ki ustvarjajo vtisk, kakor da si umivajo roke. Najznačilnejša pripomba k načrtu s te strani je pač tista, v kateri je Slobodan Jovanović izrekel, da srbsko javno mnenje nikoli ne bo pristalo na zahtevke načrta, najsi so bile »konfederativne sestavine« odstranjene. Ali in kako je Slobodan Jovanović, o katerem so leta 1929 govorili, da je sodeloval pri zakonu o kraljevski oblasti z dne 6. 1. 1929, pristojen izrekat, kaj je mnenje srbske javnosti, je postranska stvar, ko ni dvoma, da utegne imeti za dejansko mišljenje vplivnih osebnosti dober posluh. Zato je »Hrvatski dnevnik« zelo pravilno vzel na znanje prav to pripombo Jovanovića kot dokaz, da so govorice o pripravljenosti rešiti »hrvaško vprašanje« pač res samo govorice.

Baviti se s podrobnostmi načrta, je nevaren popravek. Načrt v celoti ni bil izročen javnosti. Ker je pa to delo takega značaja, da hoče ustvarjati pravne predpise, in so pravni predpisi — posebno, kadar so pripravljeni od strokovnjaške strani, kakor pri načrtu — vedno izsledek dolgotrajnega premisleka, torej pomeni vsaka beseda že sama za sebe lahko celo poglavje, je mogoča podrobna ocena samo na podstavi poznavanja celotnega načrta in pripravljalnih pripomočkov. Izrezki, ki so jih objavili časopisi, na primer »Jutro«, nam ne zadoščajo.

Toda razprava, ki so jo sprožili možje kakor Slobodan Jovanović, bo že dovolj pristna, in omenitev, da so se opustile »konfederativne sestavine«, bo že dovolj določena, da jo je mogoče vzeti pod povečalnik. Nam se zdi prav ta podrobnost najbolj značilna pri celi stvari.

Omenjena podrobnost je značilna v več smereh. Že to, da se priteguje iz državnopravne teorije izrazna določitev, ki je nastala, ko še ni bilo nobene države, ki bi bila tako nastala, kot je naša, je kar prva značilnost. Posebnost »državnih« razmišljanj naših »politikov« je ravno v neljubi in škodljivi navadi, dajati praktičnim primerom načel, ki so se uresničila, določitev iz teorije, ki še nikoli ni imela oprave s tistim praktičnim primerom. Nasledek te navade je, da so v naš politični žargon, da celo v žargon našega strankarskega razračunavanja prešle določitve, ki zvenijo po »državnopravni« vedi. Politični žargon pa slučajno ne prenaša definicij trajnega pomena: zato smo tudi že tolikokrat doživeli istenje »avtonomistov« s »separatisti«, zagovornikov »svobode« s »protidržavnimi elementi« itd. itd.

Da odbijemo to plat zadeve, naj omenimo, da je čisto vseeno, kakšno ime bo dala državnopravna veda mislim in zahtevkom tega ali onega ustavnega načrta, važno pa je, kaj so tiste misli in zahtevki po uspevku.

Druga značilnost je, da so morali udeleženci načrta »odstraniti« zahtevke, ki so jim belgrajski svetovalci dali oznamenilo »konfederativnih«. Ta značilnost kaže, da so se postavljale deveterici meje, v katerih naj bi se načrt gibal, če hoče deveterica doseči, da se bodo belgrajski možje z njim sploh pobavili. Kakor hitro je tako, načrt

deveterice ni več svojevpravo izrečen predlog, temveč predjem na kompromis, ki je pa — izostal. In sicer izostal pri tistih, ki so deveterico pregovorili, da se je spustila na strmino kompromisa. Če razpolaga deveterica s politično logiko, stori res najboljše, če načrt — umakne.

Tretja značilnost »odstranitve konfederativnih sestavin« pa tiči v tem, da so sestavljanci načrta s tem prav za prav »nevtralizirali« bistvo vprašanja, ki so ga hoteli ravno rešiti. Bistvo vprašanja pa je tipično političnega značaja in se preprosto ne da »nevtralizirati«. Če je krog dr. Mačka to zameril deveterici, je zadel prav. Kajti če ima načrt kak naglaveni greh, ga ima v tem, da ni črpal izhoda preosnov v viru, ki je podan z načinom in namenom postanka države, temveč v računu z obstoječim, načeloma zgrešenim stanjem stvari. To pa pomeni, da rešuje načrt vprašanja, zaradi katerih so očetje sploh imeli pobudo za načrt, tako, da se jih — izogne. Med takim reševanjem in med Živkovićevim načinom reševanja istih vprašanj je zelo malo razlike: vseeno je namreč, ali se vprašanju izogneš ali pa ga — zanikaš. V obeh primerih ne dobiš odgovora, za tega pa ravno gre.

Kakor hitro vsebuje načrt »nevtralizacijo« odločilnega in to političnega zarodka, to ni več ustavni načrt, temveč načrt upravne reforme, ki ima morebiti vse vrline strokovnjaške izdelanosti, ki mu je pa tuj politični navdih. Je teorija, ki nas razočara zaradi suhoparnosti in nepoznavanja življenjskih utripov sodobne potrebnosti.

Slovenci z načrtom ne bomo zadovoljni. Ne sicer zato, ker nas jugoslovenci prepričujejo, da malotična naše pride, da zapostavlja našo vlogo, temveč zaradi prej omenjenega naglavnega greha. Za nas ima ta greh izraz v tem, da si snuje pot do uresničenja predlaganih sprememb iz enega središča. To pot je pa šla že priprava vidovdanske ustave. In kaj je bilo zakonsko dete take poti? Nobena druga stvar kot centralizem in unitarizem. Če bomo razmišljali Slovenci o takem predmetu, kakršnega se dotika načrt deveterice tako, da se bomo šteli za določen aritmetičen, geometričen ali geografičen del celote, potem se bomo smeli udeležiti tistega sklepa, ki bo tak predmet uveljavil, tudi le potem, kolikoršen del celote bomo. V tem je pa že poročstvo poraza naših lastnih zahtev.

Slovenci se smemo dotakniti takega vprašanja samo v zavesti in z voljo predstavljati s seboj celoto. Rešitev vprašanja mora biti torej taka, da vsebuje uresničenje vseh naših lastnih zahtev. Samó taka bo sprejemljiva za nas in tako bomo dosegli samo, če bomo vrgli v tekmo težo svoje politične celote, ne pa samo, kot smo to doslej delali — razmerje svojega števila.

Vse, kar se tiče vsebine načrta zagrebške deveterice, si moramo Slovenci razjasniti najprej sami pred seboj in za sebe. O vsem tem si moramo že sami za sebe pripraviti določene oblike, besede in pomen. Ko bomo to imeli, pride nadstavba: tista, ki je bila deveterici po smislu (ne vsebinsko!) že kar neposredni cilj. Kajti ta nadstavba bo imela življenjsko sposobnost za nas in za vse druge samo, če bo spoštovala vse, kar smo si za sebe pripravili, določili in namenili.

Kljub vsemu, kar nas od načrta deveterice razdvaja, je treba pripisati deveterici veliko zaslugo za storjeno. Dosegla je namreč tako hitro in važno razčiščenje stanja, kakor bi ga ne bila dovedla še tako dolgorepa razprava med politiki: bila je vzrok dežju, ki je — kakor po soparnem dnevu — očistil in ohladil zrak ter omogočil razločen razgled v resnico. Na ta nasledek je pokazal tudi »Hrvatski dnevnik« po zasluženju.

Najboljši šivalni stroji in kolesa

ADLERpo izredno nizkih
cenah pri tvrdki**Josip Petelinc, Ljubljana**

za vodo (blizu Prešernovega spomenika)

Večletno jamstvo!

Pouk v umetnem vezenju brezplačen!

Ali je političen sporazum
med Slovenci mogoč?

(Dopis*)

I.

Pred nekaj meseci je »Slovenija« povedala pot, po kateri bi prišla Slovenija iz naravnost obupnega stanja, v katero jo je pahnil centralizem, ter je nasvetovala, naj bi napravile pri nas dogovor vse politične skupine, ki jih je belgrajska čaršija medsebojno vedno izigravala zato, da je v svoj prid lahko neomejeno izkoriščala Slovenijo. Pred kratkim je tudi »Trgovski list« poudarjal potrebo takega skupnega nastopa, sledil mu je »Slovenec« ter ugotovil, da njegova skupina ne more ničesar resnega doseči za Slovenijo, in je klical celo »Jutrovo« skupino k sodelovanju za stvarne koristi Slovenije. Nato se je razvila polemika med »Slovencem« in »Jutrom« o tem, kdo je kriv današnjega obupnega stanja, v katerega smo zašli Slovenci.

Vsi količkaj misleči ljudje pri nas vedo že zdavnaj, da je vzrok naše nesreče centralizem, ki nam je izsesal že milijarde in ki je bil ustvarjen z Vidovdansko ustavo od 2. 6. 1921. Sokrivi slovenske nesreče so ljudje okoli »Jutra«, ki so glasovali za to ustavo. »Jutro« je v polemiki s »Slovencem« trdilo, da so njegovi ljudje zato glasovali za Vidovdansko ustavo, ker je bila država takrat v stiski, da pa tudi Vidovdanska in sedanja ustava dopuščata najširše pokrajinske avtonomije. Te trditve so pa dobre kvečemu za tisto polizobraženstvo, ki slepo vse verjame, kar mu žurnalja gode. Razumni ljudje pa vedo, da je bila leta 1921 v stiski le čaršija, ker ni za gotovo vedela, ali bo dobila večino za centralizem in s tem pravno pod-

jin. Država bi bila pa ravnotako — in gotovo edino pametno urejena, če bi bil sprejet kak drug ustavni načrt, ki bi stal na stališču avtonomistične ureditve države. V takem primeru pa seveda

Nesmisel je tudi druga »Jutrova« trditev, da so dosedanje ustave dopuščale široke avtonomije. Ko je bila s sprejetjem Vidovdanske ustave dana čaršiji vsa moč v državi, je bilo jasno in logično, da v svojo škodo nikdar ne bo dopustila pokrajina finančnih avtonomij, kajti takrat bi ta država za neke ljudi ne imela več smisla, ko bi ne mogli več bogateti na naš račun. Če so pa »Jutrovi« ljudje l. 1921 res mislili na avtonomijo, zakaj pa niso takoj glasovali za tako ustavo, ki je predvidevala te avtonomije? Naj vendar že kedaj to pojasnijo!

Iz »Jutrove« polemike gleda sama zadrega, kako bi zakrili strahovito polomijo, ki so jo zagrešili njegovi ljudje l. 1921. Mi jim pa povemo v obraz, da so oni zavestno glasovali za centralizem, zavedajoč se katastrofalnih nasledkov za Slovenijo, le zaradi tega, ker so se bali, da v avtonomni Sloveniji ne bi imeli večine, pa so jo zato rajši izročili pogubi, v upanju, da bodo v centralistično urejeni državi vendarle tu pa tam prišli do besede. Prepričani smo, da bi jutrovcni odločno glasovali za kak avtonomističen ustavni načrt, če bi bili prepričani, da dobe v Sloveniji večino.

Sicer pa, zakaj niso na podlagi Vidovdanske ustave in kesneje ustvarili avtonomij, ko so vendar dovolj časa bili v vladi? Uvideti so pa morali, da je to nemogoča stvar! Zato pa naj ne govoričijo, da je tudi na podlagi sedanje ustavne ureditve mogoča pokrajinska avtonomija. Naj bi rajši tako kot njihov bivši voditelj Svetozar Pribičević odkrito priznali svoj zgodovinski greh. To bi bilo bolj možno in pošteno, kot pa zavijanje in slepomišenje.

Ko so bili dr. Kramer in tovariši v vladi, so podpisovali protislovenske centralistične ukrepe. Če bi dr. Kramer sodeloval v sedanji vladi, bi bil

* Pričujoči dopis priobčujemo tem raje, ker se nam zdi, da se o potrebnem enotnem nastopu Slovencev pri nas vse premalo razmišlja. Naj bi se jih še več oglasilo in povedalo svoje misli in predloge o tej stvari. Ur.

njegov podpis tudi n. pr. na Uredbi o likvidaciji kmečkih dolgov, na finančnih zakonih, na uredbah, ki ustvarjajo fondе — zoper kar vse nastopa sedaj »Jutro« — in pa še na čem drugem. In če bo še kedaj v vladi na podlagi sedanjega sistema, bo ravno tako pridno podpisoval vse take in podobne in še hujše stvari, kot je to delal prej. Še na um mu ne bo prišlo, da bi zaradi tega grozil z odstopom ali celo res odstopil. Zato pa vsi protesti in kritike »Jutra« niso načelni in zato nimajo prav nobene vrednosti. Če leta 1921 za nasledke Vidovdanske ustave niso vedeli, niso politično zreli, kajti prva in glavna lastnost pravega politika je, da pozna nasledke svojih dejanj.

II.

Za slovenske skupine pa, ki so na podlagi stanja, ustvarjenega leta 1921, hotele sodelovati v vladi, ni kazalo drugega, kot da to stanje vsaj na zunaj sprejmejo, čeprav so bile zoper centralizem. Če so bile v vladi, jim je bila dana prilika, da zadovoljijo nekaj strankarskih potreb. Za splošne koristi Slovenije pa zaradi centralističnega ustroja države tudi pri najboljši volji niso mogle doseči ničesar znatnega, kvečjemu so kakšen udarec tu in tam preprečile. Vselej le drobne — in to za lastni in iz lastnega denarja! Gledati so morale in molčati, ko so se z našimi milijoni zidale nedonosne ceste, železnice in mostovi drugod, ko so se vzdigovale velikanske razkošne palače drugod, pri nas v Sloveniji so pa ležali po trije bolniki v eni postelji! Ni da bi govorili o taktičnih napakah zopercentralističnih slovenskih političnih skupin, ki so bile leta 1921 zoper Vidovdansko ustavo. Sodelovanje v vladi po umoru Radiča l. 1928, prav tako v vladi leta 1929 in 1930 so take napake. Abstinenca pri volitvah 5. maja leta 1935 je tem napakam sledila. Vedno je kdo v trenutkih, za čaršijo najbolj kritičnih, prišel čaršiji na pomoč. In plačilo za to? Slovenija ni dobila za to ne pare več, nasprotno so kot v zasmeh še bolj centralizirali. Vse, kar se je dalo doseči, je bilo le to, da posamezni slovenski misleči ljudje niso bili od nasprotnikov tako preganjani, kakor bi bili sicer.

III.

Razumni ljudje vseh prepričanj pa žele, da bi sodelovale vse politične struje, ki so na slovenskih tleh, vsaj v tistih stvareh, ki so bitne za obstanek Slovenije. Vprašanje pa je, kako bi bilo mogoče to doseči. Da bi bila v Sloveniji samo ena stranka, če tudi samo začasno, zaradi zgodovinskega razvika skoraj ni mogoče pričakovati, kajti strankarstvo se je v teku desetletij pri nas tako zagrizlo med ljudi, da more to zagrizenost, ki se ne ustavi tudi tam ne, kjer gre za življenje in smrt vsega naroda, odpraviti le daljši čas in dolgo politično vzgojno delo predvsem med mladino. Rod, ki prihaja, misli zunaj posameznih prenapetosti tu in tam, ki si bodo pa potrli roge, že dokaj drugače kot njih očetje, ki pa nimajo današnji dan še krmila v rokah.

Kaj je tedaj storiti? Z rojenimi izdajalci slovenstva ni mogoče sklepati dogovorov za ohranitev slovenstva ali pa vsaj za gospodarsko rešitev Slovenije. Izdajalce je treba onemogočiti enkrat za vselej! Ne samo zaradi njih pregreh samih, ampak tudi zato, ker bi takega dogovora, če bi ga tudi na zunaj sklenili, ne držali in bi pri prvi priložnosti spet padli v hrbet tistim, ki bi resno mislili. Vodnike jugoslovenarstva v Sloveniji morajo lastni strankarji odžagati in postaviti v svoji stranki na čelo vsaj take ljudi, ki so stali doslej v ozadju in niso bili naglavni grešniki. Dne 1. avgusta leta 1928 so tudi ljudje iz Slovenije, ki so postali pozneje in so bili tudi prej najhujši zagovorniki centralizma in diktature, podpisali pod Pribičevićevim vodstvom v Zagrebu punktacije, ki so zahtevale federativno ureditev države. Če bi ti politični skupini bili postavljeni na čelo novi ljudje, ki bi imeli vsaj malo smisla za slovenske koristi, bi z drugo sedaj večinsko

politično skupino, ki je v bistvu zoper centralizem, bil najbrž mogoč dogovor zaradi obrambe vsaj bitnih koristi Slovenije, gotovo vsaj tistih, ki zadevajo slovensko gospodarstvo.

Naj nihče ne slepi sam sebe! V Sloveniji je velika množica ljudi, ki ni organizirana današnji dan v nobeni sedaj formalno obstoječi stranki, zato ker deloma nočejo biti »klerikalci«, in niso in ne bodo v drugi stranki zaradi njenega jugoslovenstva, čeprav se štejejo med tako imenovane »naprednjake«. So ljudje in ne slabih lastnosti, ki so in hočejo biti v prvi vrsti Slovenci in ki so jim slovenske koristi najbližje, in taki ljudje so tudi v zopercentralistični slovenski politični skupini, stoje pa sedaj tam v ozadju. Če in ko bo spet mogoče ustanavljati svobodne stranke, bodo ti ljudje, ki pomenijo umstveno in нравstveno gotovo več kot marsikdo, ki dandanes nastopa v politiki, nastopili s svojim programom in bo ta program tisti, ki bo spodenel marsikakšno sedanjo politično skupino za zmeraj.

Posebno bi pa lahko pripomogli slovenski gospodarski krogi, da bi vsi, ki v Sloveniji nastopajo dandanes v politiki, takoj sklenili dogovor med seboj in bi se zavezali ta dogovor pod vsemi pogoji, vsemi okoliščinami in pred vsakomer izpolnjevati in za nobeno ceno ne odstopiti od njega, najmanj pa ga zatajiti za kakšne strankarske ali osebne koristi. Gospodarski krogi imajo vendar tudi na politične skupine odločilen vpliv, samo če ga hočejo izrabiti.

Skupni program vseh sedaj formalno priznanih političnih strank v Sloveniji naj bi bil tale:

1. Vsi zakoni in uredbe, tičeče se finančnih dohodkov, se spremenijo tako, da se vsi davki, takse, užitnine, donosi iz v Sloveniji ležečih državnih podjetij, sploh vsi posredni davki stekajo v Slovenijo in le-ta odda svoj delež centrali. O višini dohodkov naj odloča Ljubljana.

2. Vsi fondi, kolikor dobivajo dohodke iz Slovenije, se prenesejo v Slovenijo in se tu upravljajo avtonomno.

3. Pupilarni denarji se vrnejo Sloveniji.

4. Banovina v Ljubljani dobi pravico, da pravnoveljavno spremeni uredbe o zaščiti denarnih zavodov, o likvidaciji kmečkih dolgov in vseh od leta 1929 naprej izdanih izjemnih gospodarskih ukrepov.

5. Podružnice Poštne hranilnice, državne hipotekarne banke, Privilegirane agrarne banke in Narodne banke postanejo avtonomne pod izključno slovensko upravo.

6. Stranke se sporazumejo o zasedbi uradnih mest v Sloveniji po pravičnem ključu.

7. Vsaka skupina obdrži pravico, da propagira svoj kulturni in socialni program.

8. V zavesti, da so gospodarske koristi Slovenije nedeljive in da niso niti »klerikalne« niti »liberalne«, ampak le slovenske, se dogovorita te skupini, da ne bosta eni drugi padali v hrbet v Belgradu in se zavezeta, da bosta tudi taktično in po časopisih nastopali v teh stvareh sporazumno.

Ves ta gospodarski program ne nasprotuje uzakonjenemu načelu o tako imenovani narodni enotnosti, na katero mora pristati vsaka stranka, ako hoče obstajati.

S takim sporazumom vsaj v bitnih gospodarskih vprašanjih Slovenije, sklenjenim med skupinami, ki imaj sedaj politične organizacije za seboj, bo čaršiji odvzeta mogočnost, da jih medsebojno izigrava in tako izsiljuje njihove podpise na protislovenske ukrepe. Vsaj na sodelovanje teh skupin ne bo mogla računati in Slovincem bo vsaj prihranjena sramota, da sami sebe tolčejo po glavi. Ako so sedanjim političnim voditeljem koristi Slovenije res pri srcu, kot to vedno govori, bodo napravili tak dogovor, ki je v danih razmerah edino sredstvo, da Sloveniji vsaj sami ne dajemo vrvi za vrat. Prihodnost bo pa pokazala, kako majhni smo bili v teh letih uedinjenja! Da težo obsodbe zmanjšajo, naj se vsaj sedaj spametujejo neki ljudje.

Fr. Z.

O filmu

(Konec.)

Druga vrsta filmov so francoski, običajno dobri in z okusom izdelani, potem češki in ruski, ki le poredko zaidejo k nam, filmi Charla Chaplina, Pored Artistis zgodovinski filmi in filmi, ki so izdelani po dramah, komedijah ali tragedijah (Tiran, Romeo in Julija, Pygmalion itd.). Film po romanu, novelah in povestih so običajno povsem neistovni, slabi, da ne rečem negativni (Ana Karenina, Kreutzerjeva sonata itd.). Med pozitivne filmske stvaritve spada vsekakor tudi Miki Miška, ki je žal v poslednjih časih v Ljubljani več ne vidimo. (Saj je dejal znani angleški umetnik, da je vsa vrednost filma v tem, da je ustvaril Miki Miško, Chaplina in ruski film.)

Ti dve kategoriji filmov, katere prva ima večino, gledajo ljudje vseh stanov in vseh starostnih dob, od otrok do starcev.

Kako ti filmi vplivajo na človeka?

Če pogledamo odrasle ljudi (nekako od dvajsetega leta dalje), si na prvi pogled lahko umijemo roke: »Stari so in vedo, kaj delajo.« Treba pa je računati z dvojnim: s tem, kar smo poprej imenovali **strast** do filma in s pomanjkljivim **eti-**

nim ter **estetskim** občutjem, tema centralnima živcema slehernega pozitivnega človeka. Zdi se, da je pri »najzobraznejših« ljudeh to občutje spričo filma odpovedalo, ali pa je stvar ta, da si film gremo ogledat, nakar zabavljamo čezenj. To zadnje gre na račun časopisja, ki za vse filme dela velikansko reklamo (pogosto za slabše še večjo), o pravi vrednosti pa ne piše (razen »Slovenskega doma«, ki tudi pogosto zgreši — običajno, ko že dan ali dva film »vrtijo«). — Prvenstveno zadeva to vprašanje naše kino-podjetnike, ki imajo sicer med seboj truste za določanje cen, ne pa trustov, za določanje kvalitete, in v nič manjši meri cenzurni oblasti.

Ta odgovornost postane še večja, če pomislimo na mladino, ki v vedno večjem številu zahaja v kino. To dejstvo sproži spet niz vprašanj, o katerih bi morali voditi podrobne račune: koliko mladoletnih obiskuje kino, kakšne filme gledajo, mladostnik — film — kriminal itd. itd.

Med štirimi vzroki tako imenovanih »spodrskov« navaja Spranger v »Psychologie des Jugendalters« tudi »abnormalna, kriminalna okolja,

slast po branju in vsebino mladinskega berila. »Kazniva dejanja, pravi Spranger, »niso v bistvu nič drugega, ko posnemanje prebranih pustolovskih ali tako imenovanih »grozotnih« dram, ki jih gledamo po gledališčih in kinematografih. »Karl Mayske« zgodbe in vsa tista razburjajoča literatura s toliko obetajočimi naslovi: »Umor na pokopališkem zidu«, »Aimée, pustolovščina plešalke« (pri nas: »Grofica beračica«, »Strah na Sokolskem gradu« itd., v filmu: »Muzej živih lutk«, »Oporoka dr. Mabuse«, »Pariško podzemlje«, razne »indijanarice« itd.) so nevarne le zavojito tega, ker kažejo povsem drug življenjski ritem — kot tistega, ki vlada v resničnem okolju in ki ga prenašamo. — Po pravici trdi Hoffmann, da te zgodbe ne zagovarjajo nemorale. Končno tudi v njih zmaga prava in čednost. Torej ne zavajajo neposredno, marveč le posredno, po tem, da uravnavajo in trpajo fantazijo, kar v šibkem momentu mora privedi do kriminalne sprostitve. — Psihološko globlje: Te literature pa bi sploh ne bilo in ne bi je kupovali v takih množinah, če bi ne dajala zadovoljstva hrepenenju, ki živi v ljudeh in ki polni posebno mladostnika s hrepenenjem po nevarnem, po nevarnem. To je: mladostnik te demone nosi v sebi (— v tej dobi se v dekletu in fantu vzbudi vrsta novih gonov: gon po uveljavljanju, po denarju, spolni gon itd. —); **mogoče** bo podlegel njihovi moči tudi tedaj, če bo malo ali nič bral.«

Naj pripomnim še to, da so v poslednjih letih kriminalna dejanja mladostnikov pri nas bolj in bolj pogosta in da se vprav v tej dobi krčevito bori za svoj obstoj prvo pokolenje mladostnih kino-obiskovalcev, ki je gledalo uresničene življenjske vzore v filmskih lepoticah, v avtomobilih, pustolovščinah, flertih, po rivierah in ekspresnih vlakih, po mehkih ležalnikih in v čipkastih sobah.

Mladina ima dostop skoraj do vseh filmov (redki so »mladini neprimerni«), in tiste vrste filmi, ki jih največ gleda (spadajo v zgoraj omenjeno prvo kategorijo), so zanj strup, ki v njej uničuje prebujajoča se etična in estetska občutja.

Cenzura tu ne vrši svoje dolžnosti! Naj omenim tale značilni primer: Pred nekaj tedni smo imeli priliko gledati v kinu »Matici« z velikim okusom in prefinjenostjo izdelani film »Materinstvo«, iz katerega so cenzorji izstrigli nekaj lepih in estetskih slik ženskega akta. Kino je bil skoraj prazen. Prav v tistem času so v »Slogi« vrteli ob nabito polni dvorani (v prvih vrstah je sedela sama mladina) kriminalno-grozotni film »Skrivnosti Pariza«, kjer je glavni junak, največji razbojnik itd., ob koncu pet minut davil zlobno starko. Najostudnejši prizor, ki si ga moremo misliti, je gledalo nekaj stotin mladih ljudi tudi pri nas.

To naj zadošča v premislek!

Posebno poglavje je za Slovence vprašanje pačenja in potujčevanja našega jezika, našega človeka z nemškim filmom in srbsko-hrvaškim besedilom, da ne omenjamo kričečih spačenih reklam, n. pr. »Das leuchtende Ziel«, reklama, ki je za kino »Union« visela na Marijinem trgu, pod katero je bil slovenski prevod: »Noč ljubezni«.

Prav tako je vprašanje novičnih tednikov s stalno fašistično propagando že ostudna zadeva, ki jo mirno prenašamo.

Še več in več bi bilo mogoče pisati o filmu, saj je vprašanje že tako zastarano, da smo zanj dolžni odgovora za petnajst let nazaj. F. B.

Slovenski uradni jezik in jugoslovenski nacionalisti

Znana sodba VI. oddelka državnega sveta v Belgradu št. 30519/36 z dne 26. februarja 1937, ki smo jo priobčili v »Sloveniji« dne 21. maja t. l., je ugotovila kakšne **pravice** ima po sedanjih zakonih po mnenju belgrajskega državnega sveta slovenski jezik kot uradni jezik, namreč take, da imajo državni uradi v Sloveniji pravico izdajati srbsko-hrvaške uradne odloke in jih **mora** državljan slovenskega rodu in jezika zoper svojo voljo sprejemati in **nima** pravice zahtevati odlokov v slovenskem jeziku na slovenske vloge, ne od državnih uradov v Sloveniji ne od centralnih uradov v Belgradu, češ da za to ni zakonitih predpisov.

O ti sodbi, ki je za nas zgodovinskega pomena, ko se je v omenjenem primeru še belgrajsko finančno ministrstvo izgovarjalo, da je bila dostavitev srbsko-hrvaškega davčnega plačilnega naloga le izjema, je jugoslovenska žurnalja v Sloveniji molčala. Oglasil se je samo »Pohod« ter se je v več sestavkih **norčeval** iz vse zadeve, zaletavajoč se v tožnika, ki je vložil pri belgrajskem državnem svetu tožbo zoper finančno ministrstvo zato, da bodo ugotovljene enkrat za vselej jasno in nedvoumno po zadnji instanci **pravice** ali nepravice slovenščine v uradnem poslovanju. S »Pohodom« se prerekati zaradi njegovega zoperslovenskega stališa, bi se reklo nositi vodo v Savo. Zato s »Pohodom« ne polemiziramo, ampak bomo samo ugotovili njegovo pisanje o slovenskem uradnem jeziku, da bodo izvedeli tudi tisti ljudje, ki »Pohoda« ne hero, kaj vse si upa pisati peščica

ljudi pri nas in kakšna je pamet jugoslovenskih nacionalistov.

»Pohod« je dne 29. maja t. l. v sestavku »Nov list v vencu slovenskega mučeništva« **smešil** utemeljitev tožbe pri državnem svetu, ker je ta tožba trdila, da bi moral biti v smislu ustave v slovenskih krajih slovenski, v hrvaških krajih hrvaški, v srbskih krajih pa srbski uradni jezik. Pravna logika »Pohoda« je pa nasprotno za to, da »se uradni jezik ne da razrezati na troje, marveč da je v vseh delih države isti in ni kršena niti ustava niti kak drug obstoječi zakon, če dobi kak državljan kraljevine Jugoslavije uradno rešitev na ozemlju Slovenije v **srbsko-hrvaškem**, na ozemlju Srbije pa v **hrvaško-slovenskem jeziku**«. Dalje pravi jugoslovenski »Pohod« naprej doslovno: »Državni jezik mora biti živ jezik. Tega živčega jezika se pa ne da razparcelirati na tri različne parcele ter omejiti posamezne dele tega skupnega državnega jezika na posamezne parcele. Če dobim rešitev v srbsko-hrvaščini, sem jo dobil v svojem državnem jeziku; če pa dobi Srb dopis v slovenščini, ga je dobil ravno tako v svojem državnem jeziku.«

»Pohod« ne pozna torej več slovenskega jezika, ampak samo srbsko-hrvaško-slovenski enotni jezik in hoče, da je ta jezik tudi v Sloveniji uradni jezik. Srbskega jezika za »Pohod« seveda tudi ni več, prav tako ne hrvaškega, še najmanj pa slovenskega, ki je jugoslovenom posebno bodeč trn v peti. Za »Pohod« eksistira pa vendar tudi še srbsko-hrvaški jezik, v katerem naj izdajajo v Sloveniji državni uradi Slovincem odloke, in za to mu gre, da to ostane. Hrvaško-slovenski jezik seveda je za »Pohod« tudi še uradni jezik, čeprav pravi, da »se državni jezik ne da razparcelirati na tri različne parcele«, ta »hrvaško-slovenski« uradni jezik je pa namenjen le »za ozemlje Srbije«. Pogledali smo v pratiko dne 29. maja tega leta, ko je priobčil »Pohod« svoj zgodovinski pomembni sestavek »Nov list v vencu slovenskega

mučeništva«, pa pratika ta dan ni kazala pustnega torka!

Naj gre »Pohod« propagirati »na ozemlje Srbije« svojo pohojeno iznajdbo hrvaško-slovenskega uradnega jezika, bo vsaj dobil tak odgovor, kot ga v Sloveniji do danes še ni! Slovence pa naj pusti v miru s srbsko-hrvaškim uradnim jezikom v Sloveniji. Najbolje bi bilo, če bi glasilo jugoslovenskih nacionalistov sploh samo začelo izhajati v enem enotnem državnem srbsko-hrvaško-slovenskem jeziku, ki bi bil videti tako kot tisti napisi na državnih uradih, ki jih je v Sloveniji uvedel svoj čas njegov vzornik g. Peter Živković, ko je bila prva beseda srbska v cirilici, druga slovenska v latinici in bi v popolni doslednosti lahko še celo posamezne črke v posameznih besedah (slovenska bi bila na vsakih deset vrst le ena beseda) postavil tako, da bi bila ena cirilska, ena pa latinska. Podoben napis mora imeti n. pr. še danes ljubljanska mestna občina.

Res nimamo časa, da bi se še naprej pečali z na glavo postavljeno logiko »Pohoda«. Le to bi radi vedeli, kje v Srbiji in kje na Hrvaškem izdajajo oblasti slovenske odloke?! Če ne bodo **dolžne** državne oblasti v Sloveniji uradovati le samo po slovensko, ne vemo, kje naj bi bil potem slovenski jezik državni in uradni jezik. Naj pa ne skrbi »Pohoda« tistih 50.000 Slovencev, ki žive med Srbi in Hrvatji. Če ti napravijo v slovenščini kakšno vlogo na državno oblast, jim ta odgovori gotovo v srbskem ali hrvaškem jeziku. Če bi v Sloveniji državne oblasti morale uradovati, to je izdajati odloke in odločbe samo v slovenskem jeziku, bi seveda Hrvatji in Srbi vseeno lahko vlagali vloge v Sloveniji v svojem jeziku, prav kakor bi Slovenci lahko vlagali v Srbiji in na Hrvaškem vloge v svojem jeziku, čeprav bi dobivali odloke v hrvaščini ali srbsčini.

O, jugoslovenski nacionalizem! Znana je tolažilna beseda hajduka, ki je vihtel nabrušen nož nad vratom svoje žrvice rekoč: »Ne boj se, brate!

Opazovalec

Zvezi za tujski promet v Ljubljani in Mariboru ter slovensko »pleme«

»Zveza za tujski promet v Ljubljani in »Tujsko-prometna zveza« v Mariboru sta izdali pred kratkim prospekt letovišč in toplic v Sloveniji. Ta prospekt sta pa izdali le v srbsko-hrvaškem, nemškem, francoskem in angleškem jeziku, v slovenščini pa ne. Že to dejstvo je malo čudno, ko sta te zvezi vendarle v Sloveniji in dobivata tudi podporo iz slovenskega denarja. Zdi se nam, da toplice in letovišča pri nas obiskujejo tudi slovenski ljudje, ki puste tudi nekaj denarja v domačih toplicah in letoviščih.

Vse bolj čudno je pa, in zoper to moramo prav odločno protestirati, da tisti, ki je napisal uvod za srbsko-hrvaški prospekt, slovenski narod imenuje **pleme**, čisto po besedoslovju kakšnega »Pohoda«. V uvodu v srbsko-hrvaški prospekt se namreč glasi prvi stavek v slovenskem prevodu takole: »Če govorimo o Sloveniji, je treba vedeti, da pod besedo Slovenija ne razumemo niti državne niti zemljepisne celote, ampak v širšem smislu narodopisno enoto; to je tisto ozemlje, na katerem se je slovansko **pleme** Slovencev naselilo in na katerem nepretrgoma živi še sedaj.«

Tudi v nemškem prospektu je slovenski narod imenovan »der slavische Volkstamm der Slovenen«! Francoskega in angleškega prospekta nismo mogli dobiti in zato ne vemo natančne besede, s katero imenuje slovenski narod. Če je pa tudi v francoskem in angleškem besedilu kakšna beseda, ki pomeni »pleme«, si bodo Francozi in Angleži, ko bi brali tako imenovanje slovenskega naroda, predstavljali Slovence nekako tako, kot posamezne skupine Albancev, kjer živi v vsaki dolini posebno albansko **pleme**!

Srbsko-hrvaški in nemški prospekt pripovedujeta tudi, da je Slovenija (po teh prospektih ozemlje, na katerem prebivajo Slovenci) severnozahodni del kraljevine Jugoslavije, ki meji na Italijo, Avstrijo in Madžarsko ter se v splošnem sklada z mejami tako imenovane dravske banovine, ki je v glavnem obrobje srednje Drave in Mure ter zgornje Save in meri okroglo 24.000 km² in obsega nekdanjo Spodnjo Štajersko in vojvodino Kranjsko. Naprej pa pravi nemški prospekt: »Dies enge Gebiet eines kleinen, kaum ein und eine halbe Million zählenden Volkstammes«... srbsko-hrvaški pa o »narodu od svega **milijon i po ljudi**«.

Precej občutna klobuta je prisoljena tudi zemljepisju. Slovenija, to je vse slovensko ozemlje v tuzemlju, v Italiji (z Rezijo), avstrijsko Koroško in še kar je ostalo pod Madžarsko meri nekaj manj kot 25.000 km², dravska banovina pa le samo 15.849 kvadratnih kilometrov. Dravska banovina je leta 1935 imela 1.183.933 prebivalcev, vseh Slovencev na strnjenem slovenskem ozemlju je pa okoli 1.600.000. Po uvodu, ki je tiskan v prospektu, pa more neprevidni bralec sklepati, da je vse slovensko ozemlje v Jugoslaviji, vendar pa ga je nekaj še zunaj dravske banovine, pa vendar v Jugosla-

viji, v Italiji in Avstriji pa seveda nič. Če bo bral ta prospekt kak koroški Nemec ali pa tržaški Italijan, si bo zadovoljno mel roke; Hrvat ali Srb, ki le malo pozna zemljepisje, se bo pa smejal Slovincem, ki niti ne vedo, koliko meri dravska banovina, ali pa bo mislil, da smo Slovenci taki imperialisti, da si lastimo vse hrvaško Zagorje z Zagrebom vred, smejal se bo pa tudi marsikak Francoz in Anglež, če bo pogledal še kaj drugega kot pa prospekt o letoviščih in toplicah v Sloveniji, ki sta ga izdali »Zveza za tujski promet« v Ljubljani in »Tujsko-prometna zveza« v Mariboru.

Mi smo vse to samo lepo ugotovili zaradi tega, da bodo slovenski ljudje izprevideli, da je treba tudi pri organizacijah za promet s tujci v Sloveniji izprememb.

Unitaristična uniforma

Z vrhovnim poglavarjem vseh jugoslovenov Petrom Živkovićem se je pripeljal v Ljubljano tudi edinstveni senator dr. Peter Zec. Ta »preizkušeni borec za jugoslovensko misel« se je dal za »Jutro« fotografirati skupaj z Živkovićem — prosim, držite se veselo! —, potem pa, kakor beremo v »Jutru«, na zaupnem zborovanju ljubljanskih jugoslovenov v Kazini razodel tole znamenito modrost:

Orisal je pojem unitarizma, ki še daleč ne pomeni uniformiranja ali celo centralizma.

Kaj je centralizem, res ni da bi se človek z »Jutrom« prerekal. In da je unitarizem eno z njimi, tudi ne. Sami jutrovci so sicer že priznali, da je bil to centralizem, kar so uganjali, če so bili na vladi. In resničnega samoupravnega načrta še nismo brali od njih, še več, vse, kar so kdaj v tem pogledu napisali in storili, je bil naravnost šolski zgled centralizma. Zlasti v poglavitni točki, v financah, je po vseh jugoslovenskih izlivih dana zadnja beseda središču.

Pa nič ne de, »Jutro« bo slej ko prej trdilo, da ni za centralizem!

Še bolj predrzno upajoča v človeško umsko nesposobnost pa je trditev, da jugoslovenstvo ne pomeni uniformiranja. Tisto jugoslovenstvo, ki ga zastopa in zagovarja JNS in ki mu je Peter Živković poglavar. Tisti Peter Živković, ki je uniformiral za časa svojega diktatorskega režima prav vse, ki je celo za **slovenske** občine predpisal iste napise, kakor za **srbske**, s cirilico na prvem mestu. Tisti Živković, ki je zlasti izenačeval vse različne predpise, ki so morali biti enaki za kraje ob arnavtski meji in za nas, pa če je bila abotnost takega izenačevanja še tako očitna.

Ali pa je morebiti g. jugosloven Peter Zec mislil povedati, da jugoslovenstvo ne pomeni uniformiranja pri davkih? V tem edinem primeru bi mu morali pa seveda pritrditi na ves glas. Uniformiranja pri davkih ni in ne bo, dokler bodo imeli jugosloveni kaj besede. Davčna uniforma bo zmeraj taka, da se bo Slovencev bolje oprijemala.

Sumljivo pozdravljanje

Tudi »Pohod« je pozdravil prihod Petra Živkovića v Ljubljano. Pravi sicer, da ga pozdravlja kljub temu, da prihaja kot predsednik JNS in čeprav stoji jugoslovanski nacionalisti večinoma izven vrst JNS, (tu bi »Pohod« moral že povedati, da so prav njegovi zapovedniki v JNS), da ga pa pozdravlja kot »oficirja, ... ki je že v svojih mladih letih zapisal svoje ime v zgodovino jugoslovanskega osvobodjenja« (ko bi nam hotel »Pohod« povedati kakšne podrobnosti iz tega pisanja!), in katerega je svoje dni dvignil kralj »za prvega sodelavca v izgrajevanju jugoslovanske Jugoslavije« (pri čemer je spet »Pohod«, ta zgodovinsko zanesljivi vir nacionalne resnice, pozabil dostaviti, kako je ta prvi sodelavec moral na zapoved istega kralja oditi).

Peter Živković, kolikor ima sploh še danes pomena v političnem svetu, ga ima samo kot predsednik centralistične Jugoslovanske nacionalne stranke, ki jo je svoje dni tudi on zasnoval kot demokracijo okrasek svoje diktature. JNS je tudi tista »začrtana pot«, ki mu jo »Pohod« želi, naj gre po njej »naprej proti našemu skupnemu cilju (namreč unitarizmu! Ur.) preko vseh ovir in zadržkov« (ki so seveda vsi pravi Slovenci in Hrvatje! Ur.).

Očitno je torej za vsakogar, da se še »Pohod« prav dobro zaveda, da je pozdravljal samo predsednika JNS. Po pravici sklepamo zategadelj dalje, da je vse skupaj samo želja, naj bi JNS nanj ne pozabila in da so pohodovski nacionalci zmeraj pripravljeni, iti z njo, tisti pridržki pa da so le bolj za na zunaj.

Za neomajno načelnost nacionalcev bo zategadelj poučno, če navajamo nekaj besed iz lanskega noveletnega »Pohoda«, besed, ki se tičejo prav Jugoslovanske nacionalne stranke in njenih generalov:

Ze neposredno po 9. oktobru 1934 so se pokazali znaki nesolidnosti te vsedržavne stranke, december 1934 in leto 1935 sta pa dokazala vsakemu treznemu opazovalcu in mnogim iskrenim sodelavcem, da je bila konstrukcija te po iniciativi blagopokojnega kralja nastale zgradbe zgrešena.

Heterogeni elementi, ki so se zbrali skupaj iz toliko in toliko bivših partij, so si po ogromni večini le iz mrzlih računov porazdelili vodilna mesta ter videli v skupni organizaciji sredstvo, kako bi čim bolj greli svoje lastne lončke in jačali svoje lastne pozicije.

Strankarstvo v smrtni borbi! Kombinacije nastajajo pod vidikom trenutne moči, pa razpadejo, ko dobi moč v roke kdo drug. Brez principov in idealov se vrši »previranje« voditeljev! V vladi pozitivni in konservativni postanejo ekstremi, kadar pridejo v opozicijo in se začutijo poborniki interesov tlačnega naroda.

Kako je torej tista zadeva z neomajnostjo?

Dr. Henrik Tuma:

Ob polomu Avstro-Ogrske in pod italijansko okupacijo

(Odlomek iz knjige »Iz mojega življenja«)
(Konec)

Ko sem se vrnil v Rim, me je povabil bivši notar v Kobaridu, dr. Premru, naj obiščem jugoslovanskega generalnega konzula pri italijanski vladi, dr. Antonijeveću, ki bi se bil rad informiral o naših razmerah na Primorskem. Tudi on mi je izrazil začudenje nad tem, da se nobeden od slovenskih politikov ne javi v Rimu, da bi izpolnil dolžnosti v ljude. Tudi njemu se ni še predstavil nihče, da bi ga poučil o položaju na Primorskem in o stremiljenju Slovencev in Hrvatov. Dr. Antonijeveću sem izjavil, da sem član socialistične delavske stranke in da se me nacionalistični problemi direktno ne tičejo, a da sem čutil dolžnost, stvar proučiti. Povedal sem mu, da sem že meseca avgusta 1917. leta na poti v Stockholm v dunajskem vojnem arhivu* čital vsebino londonškega pakta in vzel na znanje, da je bil pogoj za vstop Italije v vojno na strani držav sporazuma, da pride slovensko in hrvaško Primorje pod Italijo. Po vsem položaju in zgodovinskem študiju sem moral sklepati, da zahteva Italija zase Adrijo, da si krije zaledje proti Veliki Nemčiji, ki je stremela in se stremi k Trstu, Adriji in Orientu. Nemogoče bi bilo misliti, da bi Italija žrtvovala milijarde narodnega premoženja in dobrega pol milijona vojakov, ne da bi za to dobila odškodnino. Sodiš sem, da ne bosta Anglija in Francija odstopili Italiji ničesar in da dobi Italija le mirnice, to je Južno Tirolsko, Goriško, Trst in Istro. Naravnost sem rekel Antonijeveću, da se tisti Slovenci in Hrvatje, ki mislijo, da bodo ti deli pripadli Jugoslaviji, bore proti zdravi pameti. Italija zahteva Trst tudi z gospodarskega stališča, da varuje gospodarski pomen Benetk. Zgodovina kaže, da so Benetke rastle, kadar je Trst padel in narobe. Trst je torej tekmeč Benetk in bi v rokah Jugoslavije zmanjšal pomen Benetk kot izvozišča iz srednje Evrope na najnižjo mero. V tem je glavni pomen Trsta za Italijo; sam na sebi zanjo

* »Slovenec« od 10. t. m. trdi, da vojni arhiv v tistem času sploh ni bil dostopen zasebnikom. Iz razgovora s pokojnim Ivanom Prijateljem nam je pa znano, da je Tuma takrat res bil pri njem in preučeval vojno-politično literaturo, vendar pa dr. Prijatelj ni omenil, kako mu je to literaturo preskrbel. Upamo, da se bo dalo natančno dognati, če gre v tem primeru za pomoč in za kakšno.

Vsekako ostane samo dvojna mogočnost: ali se je JNS spremenila, odkar je Živković njen predsednik, četudi je bila tako malo prida takrat, ko jo je Živković ustanovil, ali pa je pozdravljeni Živković predsednik stranke, ki jo »Pohod« sam zelo razločno označuje kot zlasti v npravnem pogledu in v vodstvu manjvredno.

Spomenik neznanemu slovenskemu vojaku

Zveza bojevnikov v Ljubljani nam je poslala spomenico, da bi se letos 1. septembra postavil na Brezjah spomenik neznanemu slovenskemu vojaku. Postavitve spomenika si zamišlja spomenica takole:

Na prostoru pred cerkvijo naj bi nastal velik park, v katerem bodo spomeniki naših zaslužnih mož in Marijinih častilcev. Tu naj bi stal grob neznanega slovenskega vojaka, spomin vseh slovenskih vojakov, katerih trupla leže križem sveta, po vseh deželah, kjer je vihrala vojna morija. Spomenik naj bo priča kasnejšim rodovom o velikih žrtvah, ki jih je prinesel slovenski narod za svojo svobodo, da si se je bojeval za tujo korist. Nekje v parku se bo dvigal steber, iz katerega bo vrela voda, kot simbol vrelca ljubezni Marijinega srca. Na vrhu stebra pa bo kip Marije Pomocnice.

Načrti so izgotovljeni po šoli našega svetovnega mojstra arh. prof. Plečnika, ki je poveril izdelavo osnutkov arhitektu Valentinčiču. Izvedbo tega načrta pa je prevzela Zveza bojevnikov, da se tako oddolži umrlim vojakom iz svetovne vojne in da pokrepi vero v pomoč, h kateri so se zatekali v najhujših dneh in pri kateri se zbirajo vsako leto v zahvalo in počaščenje. Prav letos bodo bojevniki petnajstič po svetovni vojni obiskali Brezje.

Zamisel je lepa in velika. Na vas, dragi Slovenci, pa je, da jo uresničite. Obračamo se torej na vse, ki jim je lepota božje poti »Marija Pomagaj« pri srcu, na župne urade, na naše občine, na denarne zavode in na posameznike, da s stvarnimi sredstvi podpro to lepo akcijo.

Spomenico so podpisali ban, vsi trije slovenski škofi, brezenski gvardjan, župani slovenskih avtonomnih mest, vodstvo županske zveze in Zveze bojevnikov.

Od priznanja k dejanju

Vedno več jih je, ki izražajo zadovoljstvo nad našim listom. Oglašajo se tudi novi naročniki — dokaz, da si misel, ki jo zastopa list, vedno bolj utira pot. S tem so svoje soglasje praktično potrdili. — Obračamo se še do tistih, ki odlašajo, da storé enako. Simpatije so sicer nekaj lepega, ali samo od njih ne živi nobeno gibanje. Treba je tudi žrtve. Stare naročnike in prijatelje prosimo, naj nam pošljejo naslove oseb, o katerih mislijo, da ga bodo naročile, ako ga jim pošljemo na ogled. Kdor se ne misli naročiti, naj list vrne z opazko: Ne sprejemem. Najlepša hvala vsem, ki se bodo odzvali.

Uprava in uredništvo.

Mali zapiski

Prepovedane knjige.

Minister za notranje stvari je prepovedal uvažati in širiti v naši državi tele knjige:

1. »Ivan Babouschkin«;
2. »Souvenir sur Marx«;
3. »Le Chef sur Proletariat Mondiale«;
4. »Le Partie social-democrate«.

Knjige so izšle v Parizu.

Utrinki.

V nedeljo v »Zvezdi« ni bilo promenade. To velja za dopoldne.

V Kazini so klicali »Živio« namesto »Zdravo« in peli srbski del državne himne.

Vsi lustristi so goreli, najsi je sijalo sonce. Dvorana ima namreč veliko zrcal in to razširi dvorano in navzočnost v nedogled. Poleg tega je ob pržganih lučih mogoče prištevati tudi sence.

Jugoslovenstvo priznava samo plemena.

»Hrvatski dnevnik« obravnava Živkovićevo jugoslovanski govor v Ljubljani zadnjo nedeljo in pravi med drugim:

Neštetočkrat smo že slišali, da jugoslovenstvo kot narodna misel ne izključuje plemenskih čustev. S stališča Petra Živkovića utegne biti to prav, toda jugoslovenstvo kot narodna misel izključuje druga narodna čustva. A Hrvatje se čutijo v narodnem pogledu kot hrvaški narod, a ne kot neko plemo. Zato pa jugoslovenstvo, pojmovano kot narodna misel, ni da bi moralo izključevati plemenska čustva, toda izključuje nejugoslovanska narodna čustva. In ker jih izključuje, naletuje na odpor.

Isto torej, kar smo tudi mi ob najrazličnejših priložnostih in na najrazličnejše načine za nas ugotovili: med jugoslovenstvom na eni in slovenstvom na drugi strani ga ni prehoda in ne mostu. Eno izključuje drugo. Zato se je treba odločiti brez pogojev in pridržkov. In kdor je na oni strani, ta je zoper nas.

Poslano

Gospod urednik, blagovolite sprejeti v svoj list naslednje pojasnilo:

V zvezi s poročilom o Tumovih spominih glede postanka majniške deklaracije je trdil »Slovenec« v 129. a številki z dne 10. junija t. l., kakor bi bil jaz pisec sestavka »Ob Tumovih spominih« v tedniku »Slovenija« z dne 4. junija t. l. V resnici pa doslej niti črke nisem nikjer napisal o tem predmetu, torej tudi ne v Vašem listu, kakor sami veste.

V Ljubljani, dne 10. junija 1937.

Dr. Dragotin Lončar.

nima posebne vrednosti, ker bo morala zanj žrtvovati milijarde. Ko me je vprašal Antonijeveću po rešitvi problema, sem izrekel mnenje, da bi se mogoče dalo ustanoviti iz jadranskih dežel, ki jih je londonski pakt priznal Italiji, posebno ozemlje, ki bi bilo le pod protektoratom Italije, sicer pa bi obdržalo svojo dotedanjo ustavo glede javne uprave, šolstva in drugega, vzdrževalo svojo lastno policijo in orožništvo ter bi narodnostno tvorilo neke vrste jugoslovansko-italijansko Švico. Na tej osnovi bi se Italija in Jugoslavija mogli sporazumeti. Poskušati bi bilo treba pridobiti za ta načrt pomoč Zedinjenih držav s tem, da bi jim ponudili v Trstu svobodno pristanišče. Omenil sem, kako ogromnega gospodarskega pomena bi bilo sodelovanje bogatih Zedinjenih držav za vzhodno Evropo, za vse slovanske dežele. Gotovo bi se Sev. Amerika zainteresirala za zvezo iz Trsta pa do Rusije in Sibirije, ker bi tako dobila zaslonbo proti vstajajoči Japonski in nevarnosti njenega zavladanja v Aziji in na Velikem oceanu. Antonijeveću je priznaval pomembnost mojih idej in tudi praktično izvedljivost, a pripomnil je, da se s takim projektom ne more pojaviti pred Belgradom, Slovenci in Hrvatji.

In vendar! Ko je Wilson brezuspešno posredoval med Jugoslavijo in Italijo, ko sta se Clemenceau in Lloyd George utrudila od neplodnega posredovanja in ko so zastopniki držav sporazuma dne 24. februarja leta 1920. formalno naznanili Italiji in Jugoslaviji, naj se sami pogodita, takrat se je jela krčiti zahteva Jugoslavije od dne do dne, dokler ni prišlo do rapalske pogodbe. In takrat šele so primorski prvaki priznali, da so primorske dežele za Jugoslavijo izgubljene, in takrat šele je šla njihova deputacija v Rim in je ponujala, kar sem svoj čas predlagal dr. Antonijeveću, in celo več. To je zakrivilo pomanjkanje razsodnega proučevanja evropskih problemov, posebno-jadranskega, in popolna slepota od samega narodnega navdušenja.

Ko sem pozneje na običnem zboru pravniškega društva v Trstu očital narodnjakom, da so bili slepi in da so zaradi tega docela zavozili tako imenovano narodno politiko, mi je dr. Josip Wilfan, ki je vendar zelo inteligentni človek, odgovoril: »Vam je lahko govoriti, ker nimate srca. Mi smo bili pa tako prepričani, da bodo izvedene Wilsonove točke, da nismo bili pristopni hladnemu razumu.«

Znano je, da je Nitti — menda jeseni l. 1919. — predlagal za Jugoslavijo kolikor toliko ugodno mejo. Po njegovem predlogu bi belopeška občina

ostala Kranjski in Trbiž z Rajbljem Koroški. Meja bi tekla čez goriško predgorje na Nanos in odtod na Gabrko do Opatije; tako bi železniško križišče Šempeter ostalo v Jugoslaviji. Reka s celo kastavsko občino bi tvorila svobodno državo. To ponudbo bi bilo treba nujno sprejeti, četudi bi bil Trst z Gorico ostal v Italiji. Saj bi bil Trst po tej meji veliko bolj odrezan od zaledja, kakor je danes, in bi se svobodna Reka gotovo razvila v velik trgovski emporij ne le Jugoslavije, ampak sčasoma tudi kot izvozišče srednje Evrope. Na Reko je bilo italijanstvo precej umetno zanešeno po letu 1867., ko so jo dobili v roke Madžari, ki so razvijali svojo kolonijo in protežirali italijanski življenjski na škodo hrvaškega. Z razvojem jugoslovanske trgovine čez prosto reško luko bi v do glednem času, gotovo v eni generaciji, postala Reka docela hrvaško-slovensko mesto. Pač se lahko očita državnikom, ki so zavrnili ta Nittijev predlog, da so bili udarjeni s slepoto, ko so to storili. Takrat je bila Italija v obupnem položaju. Ekonomično je bila docela odvisna od angleškega, francoskega in ameriškega denarja. Vsa dežela je bila vzburljena in nezadovoljna zaradi neuspehov po končani vojni. Wilson je imel takrat še precej močno besedo. Nitti se je hotel rešiti najprej nevzdržnega vnanjega položaja, da bi potem z močno roko uredil demokratično Italijo. Ako bi mu bil korak uspel, bi se bila mogla Italija notranje konsolidirati na demokratični osnovi ob krepkem razvoju socializma, in ne bi se bilo treba bati toliko za svobodo tistih Slovencev, ki bi bili ostali ali pa na novo prišli pod Italijo. Rapalska pogodba pa je za Jugoslavijo dosegla precej manj, nego je bila Italija voljna dati sama od sebe še v začetku leta 1920. Nerodno je bilo tudi vedenje ob zasledbi Reke po D'Annunziu. Njegov napad na Reko je bilo treba preprečiti, in to bi bilo mogoče ob zadostni pozornosti za dogajanje v sosednji Italiji. Kakor je D'Annunzio smiselno uporabil silo, da reši reško vprašanje s peščico prostovoljnih vojakov, tako bi bili lahko vrgli na Reko enako peščico tudi z druge strani. Če drugega ne, bi bil s tem iz zvan konflikt, ki bi ga bili morali reševati mednarodno, ne pa enostransko samo Italija. Ne mislim tu na politike, ki so se ne le skrbno izogibali konfliktov z Italijo, marveč vedno iskali stikov z njo, ampak na slovanske in hrvaške »narodnjake«. Tako je bila Reka dvakrat izgubljena za Jugoslovane. S tem šele je bila Adria odrezana od velike trgovinske poti proti srednji Evropi.

Urednik in izdajatelj: Tone Fajfar v Ljubljani.